

Safarov Dilmurod Zoirovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
mustaqil tadqiqotchisi
safarovdilmurodzairovich686993@gmail.com

PEDAGOGIK FAOLIYATDA KASBIY MAS'ULIYAT, KREATIV FIKRLASH VA FUNKSIONAL YONDASHUVNING ASOSIY TAMOYILLARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'qituvchi-murabbiylar faoliyatining o'zaro bog'liq jihatlari — pedagogik faoliyatda kreativ hamda funksional yondashuv va kasbiy mas'uliyat o'rtasidagi ziddiyat bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishda zamonaviy texnologiyalarning qiyosiy-nazariy tahlili asosida yoritiladi. Natijada o'qituvchi faoliyatining barcha bosqichlarida — auditoriyadagi ta'lim jarayonidan tortib, talabalarni baholashgacha va raqamli ta'lim muhitigacha — kasbiy mas'uliyat bilan bo'lajak o'qituvchilarda muhim kompetensiyaviy yondashuvlarni shakllantirishgacha bo'lgan jarayonni qamrab oladi. Pedagogik faoliyatning funksional xususiyatlari, o'qituvchining kasbiy vazifalarni samarali bajarishi, pedagogik qarorlar qabul qilishi va ta'lim jarayoni natijalari uchun mas'uliyatni his etishi bilan bog'liq jihatlar tahlil qilinadi. Tadqiqotda kasbiy mas'uliyatni rivojlantirish jarayonida kreativlik, mustaqil fikrlash va pedagogik kompetensiyalarning o'zaro aloqadorligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik faoliyat, kreativ yondashuv, kasbiy mas'uliyat, ijtimoiy javobgarlik, bo'lajak o'qituvchi, raqamli pedagogika.

BASIC PRINCIPLES OF PROFESSIONAL RESPONSIBILITY, CREATIVE THINKING AND FUNCTIONAL APPROACH IN PEDAGOGICAL ACTIVITY

Annotation. In this article, the interrelated aspects of the activities of teacher-coaches — the conflict between the creative and functional approach and Professional Responsibility in pedagogical activity—are covered on the basis of a comparative-theoretical analysis of modern technologies in the formation of social responsibility in future teachers. As a result, it covers the entire process of teacher activity - from the educational process in the classroom to student assessment and the digital learning environment - with professional responsibility and the formation of important competency-based approaches in future teachers. The functional characteristics of pedagogical activity, aspects related to the teacher's effective performance of professional tasks, making pedagogical decisions, and feeling responsible for the results of the educational process are analyzed. In the process of developing Professional Responsibility, the study is based on the interaction of creativity, independent thinking and pedagogical competencies.

Keywords: pedagogical activity, creative approach, professional responsibility, social responsibility, future teacher, digital pedagogy.

ОСНОВНЫЕ ПРИНЦИПЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ, ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ И ФУНКЦИОНАЛЬНОГО ПОДХОДА В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация. В данной статье освещаются взаимосвязанные аспекты деятельности педагогов-наставников — конфликт между креативным и функциональным подходом в педагогической деятельности и профессиональной ответственностью на основе сравнительно-теоретического анализа современных технологий формирования социальной ответственности у будущих педагогов. Результат охватывает процесс на всех этапах карьеры учителя — от обучения в аудитории до оценки учащихся и цифровой образовательной среды-до формирования важных компетентностных подходов к

будущим учителям с профессиональной ответственностью. Анализируются функциональные особенности педагогической деятельности, аспекты, связанные с эффективностью выполнения педагогом профессиональных задач, принятием педагогических решений, чувством ответственности за результаты образовательного процесса. В исследовании обосновывается взаимосвязь креативности, самостоятельного мышления и педагогических компетенций в процессе развития профессиональной ответственности.

Ключевые слова: педагогическая деятельность, креативный подход, профессиональная ответственность, социальная ответственность, будущий учитель, цифровая педагогика.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng asosiy vazifalardan biri — o'qituvchini bir vaqtning o'zida ijodkor, mustaqil mulohaza yurituvchi, o'z faoliyati uchun javobgar va raqamli muhitda faoliyat yurita oladigan mutaxassis sifatida tayyorlashdir. So'nggi yillarda nashr etilgan ilmiy tadqiqotlar bu talabning uch xil, ammo o'zaro chambarchas bog'liq yo'nalishda ko'rib chiqilayotganini ko'rsatadi: birinchidan, o'qituvchi faoliyatida kreativ yondashuvning ta'lim sifatiga ta'siri; ikkinchidan, o'qituvchining kasbiy mas'uliyati bilan tashkilot tomonidan talab qilinadigan; uchinchidan, o'qituvchida kasbiy yondashuvni rivojlantirish salohiyati.

Kreativ fikrlash pedagogning mavjud bilimlardan ayrim vaziyatlarda samarali foydalanishi, yangi g'oyalar yaratishi, muammolarni turli nuqtayi nazardan tahlil etishi va innovatsion pedagogik yechimlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Shu sababli kreativ fikrlashni kasbiy mas'uliyatdan alohida holatda emas, balki u bilan bog'liq kompetensiya sifatida tadqiq etish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Mazkur jarayonda funksional yondashuv alohida metodologik ahamiyatga ega bo'lib, funksional yondashuv pedagogik faoliyatni o'qituvchining muayyan kasbiy funksiyalarini bajarishi bilan bog'liq tizim sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi. Ushbu yondashuv asosida o'qituvchining kommunikativ, tashkilotchilik, loyihalash, nazorat-baholash, rivojlantiruvchi va refleksiv funksiyalari o'zaro bog'liq holda tahlil qilinadi.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: pedagogik faoliyatda kreativ yondashuvning mohiyati va vositalarini yoritish; baholash amaliyotida kasbiy mas'uliyat va funksional yondashuv o'rtasidagi ziddiyatning tuzilishini tahlil qilish; raqamli texnologiyalarning bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirishdagi pedagogik imkoniyatlarini aniqlash.

Materiallar va metodlar. Pedagogning faoliyatida kreativ yondashuvning ahamiyati, kreativ yondashuvning maqsadlari, vositalari haqida F.Qo'shoqov o'zining ilmiy ishlarida atroflicha yoritib bergan.

Shvetsiya oliy ta'lim tizimida universitet o'qituvchilarining baholash amaliyotini o'rganuvchi empirik tadqiqot hamda unda professional mas'uliyat va professional funksional yondashuv o'rtasidagi nazariy maydonida M.Jedemark, M.Londos tomonidan to'rtta baholash amaliyoti aniqlangan.

Bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy mas'uliyatini raqamli texnologiyalar vositasida shakllantirish masalasiga bag'ishlangan maqola hamda unda virtual ta'lim muhiti, raqamli platformalar va interaktiv vositalarning pedagogik mas'uliyat va ijtimoiy faollikni rivojlantirishdagi roli esa I.Kalmuratov tomonidan tahlil qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi sifatida qiyosiy-pedagogik tahlil, umumlashtirish, tizimlashtirish va konseptual modellashtirish usullaridan foydalanildi. Manbalar mazmuni bo'yicha o'zaro solishtirildi va umumiy tendensiyalar hamda farqlanuvchi jihatlar ajratib ko'rsatildi.

Qiyosiy-pedagogik tahlil — turli ilmiy yondashuvlarda kasbiy mas'uliyat va kreativ fikrlash tushunchalarining mazmunini solishtirish imkonini berdi.

Tizimlashtirish — o'qituvchining asosiy kasbiy funksiyalari va ular bilan bog'liq kompetensiyalarni tizimli ravishda guruhlash uchun ishlatildi.

Umumlashtirish — mavjud nazariy qarashlardan kelib chiqib, pedagogik faoliyatda kasbiy mas'uliyat va kreativ fikrlashni rivojlantirishning umumiy qonuniyatlarini aniqlashga xizmat qildi.

Natijalar. F.Qo'shoqov tadqiqotiga ko'ra, kreativ yondashuvning asosiy maqsadi o'quvchi va talabalarda ijodiy fikrlashni, ya'ni muammoni yangicha yo'llar bilan hal qilish qobiliyatini rivojlantirishdir. Bu maqsadga erishish uchun pedagog o'z faoliyatida guruhli muhokama, brenstorming sessiyalari va ijodiy loyihalar kabi interaktiv usullardan foydalanadi. Muallif alohida ta'kidlaydiki, kreativ yondashuv nafaqat o'quvchining, balki pedagogning o'zining kasbiy rivojlanishiga ham xizmat qiladi: yangi uslub va g'oyalarni sinab ko'rish jarayonida o'qituvchi o'z malakasini oshiradi, kasbiga bo'lgan qiziqishi kuchayadi va o'z-o'zini yangilash ehtiyoji shakllanadi. Muhim jihat shundaki, kreativ yondashuv pedagogdan individual uslub, metod va strategiyalarni mustaqil tanlashni talab etadi, bu esa mohiyatan kasbiy kompetensiyaning namoyon bo'lish shaklidir. Shu bilan birga, o'quvchilarning individual xususiyatlarini (qiziqishlari, o'rganish uslublari) hisobga olish zarurati pedagogdan doimiy ravishda mustaqil professional qaror qabul qilishni talab qiladi,

Shvetsiya universitetidagi tadqiqot natijasida universitet o'qituvchilarining lokal me'yoriy hujjatlarga munosabatida to'rtta sifat jihatidan farqlanuvchi baholash amaliyoti aniqlangan: "boshqaruv – tasdiqlash sifatida" — o'qituvchi qoidalarga to'liq amal qiladi va ularni shaffof tarzda talabalarga yetkazadi; "to'ldirilgan boshqaruv" — o'qituvchi mavjud qoidalarni yetarli deb hisoblamay, qo'shimcha hujjat va vazifalar talab qiladi; "boshqaruv – ishonchsizlik sifatida" — o'qituvchi qoidalarni tashkilot tomonidan professionallikka nisbatan ishonchsizlik ko'rinishi deb izohlaydi va faqat o'zi zarur deb bilgan qismlarini qo'llaydi; "boshqaruv – boshqalarning mas'uliyati sifatida" — o'qituvchi me'yoriy hujjatlarni asosan talabalar va amaliyot rahbarlariga tegishli deb hisoblab, ularni deyarli qo'llamaydi.

Ushbu to'rt amaliyotning birinchi ikkitasi (tasdiqlash va to'ldirilgan boshqaruv) lokal qoidalarni markazga qo'ysa, keyingi ikkitasi (ishonchsizlik va boshqalarning mas'uliyati) o'qituvchining mustaqil professional mulohazasiga tayanadi. Bundan xulosa qilinishicha, batafsil va aniq tuzilgan me'yoriy hujjatlarga qaramay, amaliyotda sifat jihatidan turlicha baholash yondashuvlari yuzaga keladi, bu esa ta'lim jarayonining tenglik va shaffoflik darajasini pasaytiradi hamda talabalarining nimadan baholanayotganini tushunishini qiyinlashtiradi. O'qituvchining kasbiy faoliyati va uning natijalari uchun javobgarlikni tushunishiga asoslanib, kasbiy mas'uliyatni murakkab atribut sifatida tushunish mumkin. Uning tarkibida quyidagi elementlarni aniqlash mumkin: motivatsion komponent-kasbiy faoliyatga ijobiy munosabat va pedagogik vazifalarni bajarish uchun ichki ehtiyoj; kognitiv komponent-kasbiy vazifalar, huquq va majburiyatlar to'g'risida bilim; faoliyat komponenti-kasbiy vazifalarni sifatli va mustaqil bajarish; aks ettiruvchi komponent-o'z faoliyati natijalarini tahlil qilish va xatolarni tuzatish; axloqiy komponent-pedagogik faoliyatning axloqiy me'yorlariga muvofiqligi. Shunday qilib, kasbiy mas'uliyat o'qituvchining "topshiriqni bajarishi" dan ko'ra kengroq atama bo'lib, "ish natijasiga mas'uliyatni tushunish" ni ham o'z ichiga oladi.

Muhokama. Ushbu manbalardan olingan natijalarni birlashtirib tahlil qilinganda, ular orasida bir necha muhim umumiylik ko'zga tashlanadi. Birinchidan, barcha tadqiqotda o'qituvchi faoliyatining markazida mustaqil professional mulohaza bilan tashqaridan qo'yiladigan me'yor va nazorat o'rtasidagi muvozanat masalasi turadi: F.Qo'shoqovda bu — pedagogning o'ziga xos uslub tanlash erkinligi, Kalmuratovda esa raqamli muhitdagi mustaqil qaror qabul qilish va o'z-o'zini nazorat qilish zarurati sifatida namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, manbalar pedagogik vositaning o'zi emas, balki uni qo'llash uslubi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Jedemark va Londos tadqiqotida bir xil me'yoriy hujjatlar turli o'qituvchilar tomonidan tubdan farqli tarzda talqin qilinishi ko'rsatilgan bo'lsa, Kalmuratov tadqiqotida xuddi shunday holat virtual vositalarga nisbatan qayd etiladi, ular to'g'ri tashkil etilmasa, kutilgan natija (kasbiy mas'uliyat) o'rniga passivlikka olib kelishi mumkin. Bu, o'z navbatida, F.Qo'shoqov ta'kidlagan fikrni tasdiqlaydi: pedagogik vositaning samaradorligi ko'p jihatdan o'qituvchining o'zi tanlagan uslub va yondashuvga bog'liq.

Shu bilan birga, tadqiqotlar kontekstual farqlarga ega ekanligini ta'kidlash zarur: Jedemark va Londos tadqiqoti Shvetsiya oliy ta'lim tizimidagi universitet o'qituvchilari misolida o'tkazilgan bo'lib, uning xulosalarini boshqa mamlakatlar sharoitiga to'liq ekstrapolyatsiya

qilishda ehtiyotkorlik talab etiladi. Shunga qaramay, kreativlik va kasbiy kompetensiya o'rtasidagi kuchlanish umumpedagogik xarakterga ega bo'lib, u O'zbekiston ta'lim tizimida ham, xususan pedagogik oliygohlarda bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida ham dolzarbligini saqlab qolmoqda.

Xulosa. O'tkazilgan integrativ tahlil shuni ko'rsatadiki, zamonaviy o'qituvchi (shu jumladan bo'lajak o'qituvchi) kasbiy shakllanishining muvaffaqiyati uchta o'zaro bog'liq omilga bog'liq: kreativ yondashuvni qo'llash qobiliyati, kasbiy mas'uliyat o'rtasida muvozanat topa olish mahorati va raqamli texnologiyalardan ijtimoiy javobgarlik ruhida foydalanish ko'nikmasi. Ushbu uchta omilni alohida-alohida emas, balki o'zaro bog'liq yaxlit tizim sifatida rivojlantirish pedagogik ta'lim muassasalari oldida turgan dolzarb vazifadir.

Amaliy tavsiya sifatida quyidagilarni ko'rsatish mumkin: pedagogik oliygohlarning o'quv dasturlarida kreativ metodlarni (loyihaviy va muammoli ta'lim, brenshtorming) baholash tizimlari bilan uzviy bog'lash; me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqishda o'qituvchilarning professional mulohazasiga o'rin qoldiradigan moslashuvchan yondashuvni qo'llash; raqamli ta'lim muhitini joriy etishda uni faqat texnik vosita emas, balki reflektiv va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantiruvchi pedagogik mexanizm sifatida loyihalashtirish. Kelgusi tadqiqotlar uchun ushbu uch komponentli modelning amaliy samaradorligini empirik tekshirish istiqbolli yo'nalish bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mitchell, D. E., & Ream, R. K. (Eds.). (2015). Professional Responsibility: The Fundamental Issue in Education and Health Care Reform. Springer.
2. Meshko, H., & Meshko, O. (2021). Forming professional responsibility of future teachers. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. Social Work, 49, 103–106. <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2021.49.103-106>
3. Zoxidova, M. T. (2025). Improving the methodology for developing the pedagogical skills of future teachers based on a functional approach.
4. Qo'shoqov F.F. Pedagogning faoliyatida kreativ yondashuv // Results of National Scientific Research International Journal. 2025. Vol. 4, Issue 2. B. 61–64.
5. Jedemark M., Londos M. Four different assessment practices: how university teachers handle the field of tension between professional responsibility and professional accountability // Higher Education. 2021. Vol. 81. B. 1293–1309.
6. Kalmuratov I.P. Bo'lajak o'qituvchilarning ijtimoiy mas'uliyatini shakllantirishda virtual texnologiyalarning ahamiyati // Ilim ham jamiyet. 2026. №3. B. 22–23.